

ANGST VOOR DE WOLF

Waarom de wolf al eeuwenlang een slecht imago heeft

Begin maart dook een eenzame wolf op verschillende plekken in Drenthe en Groningen op. Na vier dagen bleek hij alweer vertrokken naar Duitsland. Toch lokte de komst van het dier veel reacties uit. De angst voor de wolf zit diepgeworteld in de culturele geschiedenis, maar reëel is deze angst niet. Waar komt de angst voor wolven vandaan?

Leon Wessels is docent geschiedenis en voltooide onlangs de researchmaster geschiedenis aan de Vrije Universiteit Amsterdam.

Rechts: Illustraties van een wolf uit *Der Naturen Bloemen* van Jacob van Maerlant, ca. 1450-1500. Koninklijke Bibliotheek. Onder: *Wolvenjacht met speren*. Prent van Philips Galle, Antwerpen 1578. Rijksmuseum Amsterdam.

In de middeleeuwen en een groot deel van de vroegmoderne tijd zagen mensen de wolf als ongedierte, een concurrent op de voedselmarkt. Ongedierte at voedsel dat mensen ook aten. Onder boeren en jagers was de associatie van wolven met ongedierte het sterkst aanwezig. De wolf was een plaag voor de landbouw. Boeren die hun schapen of kippen niet goed bewaakten, liepen het gevaar dat een wolf zich tegoed deed aan hun vee. De expansie van de landbouw tijdens de middeleeuwen en de vroegmoderne tijd dwong wolven dichterbij de mens te leven, wat de overlast die zij veroorzaakten vergrootte.

BEDREIGING WILDSTAND

Belangrijker voor het imago van de wolf was de bedreiging die het dier vormde voor de wildstand. De jacht was van oudsher een zeer geliefde sport onder de elite van de samenleving. Herten, fazanten en hazen waren populaire prooien. Ook wolven zijn dol op deze dieren. De wolf werd actief bejaagd om de wildstand te beschermen. Bovendien

had de wolvenjacht een symbolische betekenis. De jager beschouwde de wolf als zijn aartsvijand. Verschillende jachtplakaten uit de zeventiende eeuw loofden beloningen uit wanneer jagers een doodgeschoten wolf inleverden bij de lokale autoriteiten. Ook vonden er georganiseerde klopjachten plaats op wolven. De mens probeerde doelbewust de wolf uit te roeien.

WEERWOLF

In middeleeuwse bestiair en andere fabelachtige verhalen wordt de wolf stevast geportretteerd als een in- en inslecht wezen. De wolf stond bekend om zijn kwaadaardigheid, vraatzucht, moordlust en bovenal zijn inhaligheid. Volgens Isidorus van Sevilla doodt de wolf zonder pardon 'eenieder die zijn pad kruist en verlangt het dier voortdurend naar bloed'. Als symbool voor de ontevreden adel was de wolf het ontwrichtende element in de samenleving. Hij was 'ontrouw aan koning leeuw en onderdrukte de weerloze prooidieren'. De weerwolf vormde een bijzonder literair angstbeeld van de wolf. Schrijvers fantaseerden al sinds de klassieke oudheid over transformaties van mensen in wolven. Toch werd het begrip weerwolf hier niet altijd mee geassocieerd. Een laatmiddeleeuws

jachttraktat uit Engeland spreekt van wolven die mensen eten. Dit soort wolven worden volgens de schrijver weerwolven genoemd, omdat de mens ervoor moet oppassen. In andere traktaten wordt beweerd dat weerwolven bezeten zouden zijn door demonen. Tijdens de renaissance en de vroegmoderne tijd nam het geloof in de metamorfose van mensen tot (weer)wolven toe. Men vreesde dat de menselijke rede werd overgenomen door dierlijke passies.

DRASTISCHE DALING

In de moderne tijd kwamen in de westerse wereld nauwelijks wolven meer voor. Sinds de middeleeuwen nam het aantal wolven gestaag af in Noord- en West-Europa. In Groot-Brittannië stierven de laatste wolven in de zeventiende en achttiende eeuw. Op het vasteland van Centraal- en Noord-Europa stierf de wolf in de negentiende eeuw uit. In de Verenigde Staten leidde de behoefte aan bont en de verdelging door kolonisten tot een drastische daling van het aantal wolven in de achttiende en het begin van de negentiende eeuw. Naarmate wilde dieren steeds minder voorkwamen, begon men te twijfelen aan het recht van de mens om wilde dieren te doden, waarvan men in feite niets te vrezen had. Tegelijkertijd nam zowel de wetenschappelijke interesse in dieren als het houden van gezelschapsdieren toe. Over het algemeen nam de mens een meer empathische houding aan ten opzichte van dieren, iets wat echter niet opging voor de wolf. Aan het einde van de negentiende eeuw doodden Amerikaanse bizonjagers nog altijd op grote schaal wolven.

STEREOTYPERING

Ook het literaire angstbeeld van de wolf bleef overeind in de moderne tijd. Sprookjes zijn hier een bekend voorbeeld van. In de negentiende eeuw verzamelden Jacob en Wilhelm Grimm vele folkloristische verhalen, die zij uitgaven als *Kinder- und Hausmärchen*. In verschillende sprookjes heeft de wolf een prominente rol, zoals *De wolf en de zeven geitjes* en *Roodkapje*. Het gedrag van de wolf in deze sprookjes correspondeert met de stereotypering die sinds de middeleeuwen bestaat. Door middel van list en bedrog weet de wolf het vertrouwen te winnen van onschuldige dieren en mensen. Hij bedreigt eenieder die hem niet helpt en vreet alles wat zwakker is dan hijzelf. Niet toevallig fungeert de jager als held die Roodkapje en haar grootmoeder uit de buik van de wolf bevrijdt.

In de laatste vijftig jaar wordt er steeds minder actief gejaagd op de wolf. Als gevolg hiervan neemt de wolvenpopulatie in onder meer Frankrijk, Duitsland, Scandinavië en Noord-Amerika weer toe. Waarschijnlijk zal de wolf zich de komende jaren ook in Nederland vaker laten zien. Behalve alle media-aandacht, zal de terugkeer van de wolf voor de meeste Nederlanders ongemerkt verlopen. Het zal echter nog wel even duren voor het eeuwenoude angstbeeld van de wolf definitief is verdwenen. ■

Een man zit met zijn arm in een spleet van een boom vast. Hij wordt door een roedel wolven aangevallen. Prent van Theodor de Bry, Frankfurt am Main, 1596. Rijksmuseum Amsterdam.

MEER LEZEN

- LINDA KALOF, BRIGITTE RESL E.A., *A Cultural History of Animals*, volumes I-VI (Berg Publishers, Oxford 2007).
- DICK KLEES, ERWIN VAN MAANENS E.A., *De wolf terug* (Kosmos, Utrecht 2015).
- KAREL DAVIDS, *Dieren en Nederlanders* (Matrijs, Utrecht 1989).